וירא ב

א. וה' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש גו' ויהפוך את הערים האל ואת כל הככר ואת כל יושבי הערים גו'[1].

ובפרש"י עה"פ[2], דמ"ש "ויהפוך את הערים האל" קאי לא רק על סדום וע־מורה שנזכרו בפסוק שלפניו, אלא על כל ארבע הערים שבככר[3], וכמפורש בפ' נצבים[4] "כמהפכת סדום ועמורה אדמה וצבוים" [ואף שלעיל[5] פרש"י שחמשה כרכים היו בככר (והם חמשת המלכים שנזכרו בפ' לך[6], סדום ועמורה אדמה צבוים וצוער), רק ארבע מהם נהפכו, כי המלאך הסכים לבקשת לוט "לבלתי הפכי את העיר (צוער)"[7], כמבו־אר במפרשים[8]].

ומבאר בצפנת פענח (להרגצובי) עה"ת[9] טעם החילוק בין עונשן של סדום ועמורה לאדמה וצבוים, שהראשונות נשרפו באש מן השמים, ואילו אדמה וצבוים רק נהפכו — כי סדום ועמורה נענשו מדין עיר הנדחת[10] (כמובן מירו־שלמי[11] ותוספתא[12]), ולכך נשרפו (כדין עיר הנדחת[13]), משא"כ אדמה וצבוים לא היו יכולות להיות נידונות מדין עיר הנדחת, כפסק המשנה[14] שאין עושין ג' עיירות עיר הנדחת, ולכן רק נהפכו.

והנה חילוק זה בין עונשן של סדום ועמורה לאדמה וצבוים מוכרח גם ב־פשוטם של כתובים, דעונש שריפה (גפ־רית ואש מן השמים) נזכר רק בסדום ועמורה, ובהפיכת הערים נאמר "ויהפוך את הערים האל" (וקאי על ד' הערים, וכנ"ל מפרש"י)[15] — וא"כ יש לעיין, מהו הטעם ע"פ פשוטו של מקרא לחילוק זה?

ומובן, שביאור הנ"ל של הצפע"נ אינו ענין לפשוטו של מקרא, כי ע"ד הפשט — (א) עיקר העונש של סדום ועמורה לא הי' מחמת חטא עבודה זרה[16], אלא (ב־לשון הכתוב[17]) לפי ש"יד עני ואביון לא

1) פרשתנו יט, כד־כה.

2) שם, כה.

3) ומקורו בב"ר (פנ"א, ד), אלא דשם "חמשת כרכים הללו". וראה מפרשי רש"י שצויינו בהערה 8. ועוד.

4) כט, כב.

5) פרשתנו יח, יז. שם, כד. וראה רש"י שם, כט.

6) יד, ב. שם, ח. וראה נח י, יט (הובא בפרש"י פרשתנו שם, יז. אלא שבנח שם לא נזכר בלע (צוער), רק "לשע". ואכ"מ).

7) פרשתנו יט, כא.

8) ראה רא"ם, ס' זכרון, נחלת יעקב, דברי דוד (להט"ז), דבק טוב ועוד.

9) פרשתנו כאן (ולעיל יח, כד). נצבים שם.

10) ראה גם אלשיך פרשתנו כאן.

11) סנהדרין פ"ו ה"ח.

12) סנהדרין פי"ד, א.

13) פ' ראה יג, יז.

14) ריש סנהדרין. ובגמ' שם טז, ב.

15) דעצע"ל (בפשש"מ) שגם "אדמה וצבוים" בכלל (ולא רק סדום ועמורה שנזכרו בפסוק של־פנ"ז), שהרי מפורש בנצבים (כנ"ל) "כמהפכת סדום ועמורה אדמה וצבוים". אלא שרש"י לא הביאו כאן, ומשמע שמוכרח גם מלשון הכתוב כאן. וראה בחיי כאן. באר בשדה על פרש"י. ואכ"מ.

16) אף שגם חטא זה הי' אצלם, כפרש"י פר־שתנו (יט, כד ד"ה המטיר על סדום). וראה סנהדרין קט, א. רד"ק לך יג, יג (ובפרש"י לך שם "יודעים רבונם ומתכוונים למרוד בו").

17) יחזקאל טז, מט. הובא בראב"ע לך שם. רמב"ן פרשתנו יט, ה (ע"ש). — וראה לקו"ש ח"ה ע' 156 הערה 45 ובשוה"ג שם. וש"נ.

החזיקה" (וכדלקמן סעיף ג), (ב) כל דין עיר הנדחת אינו שייך בב"נ וקודם מ"ת, (ג) בפשוטו של מקרא לא נזכר הדין דאין עושין עיר הנדחת שלש עיירות, (ד) ואם מצד הסברא (כמ"ד בגמ'[18] שהוא "משום קרחה"[19]) — הרי אין חילוק בזה בין שריפה או הפיכה, דאותה הסברא שאין לשרוף (ולהחריב) ג' עיירות, מ־חייבת ג"כ שלא להחריבן באופן של הפיכה.

ב. ויובן זה בהקדם דיוק לשון ה־כתוב[20] (בתחילת הענין), "ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה כי רבה וחטאתם כי כבדה מאד", דיש לעיין אמאי נזכרו (בפירוש) בכתוב רק סדום ועמורה ולא שאר ה־ערים שבככר (ורק בפרש"י[5] הובא שהיו חמשה כרכים).

[ברד"ק[20] תי' "כי הם ראשי הממל־כות" (וג' הערים האחרות היו טפלות להן). אבל לכאורה אינו ביאור מספיק, כי א"כ הול"ל רק סדום, שהרי (בל' ה־רד"ק שם) "סדום היתה אם לכולם", וכהובא בפרש"י[21] (בטעם שאמר ה'[21] "אם אמצא בסדום (דוקא) חמשים צדי־קים גו' ונשאתי לכל המקום בעבורם") "לפי שסדום היתה מטרפולין וחשובה מכולם תלה בה הכתוב", וכן מצינו ש־המלאך[22] הלך רק לסדום — וא"כ גם בנדו"ד, אם כוונת הכתוב רק להזכיר העיקר, הו"ל להסתפק גם כאן בהזכרת סדום[23] (וע"ד לשון רש"י כמ"פ[24] גבי שליחות המלאכים "להפוך (להשחית) את סדום"), ולמה הזכיר גם עמורה[25]?].

ומשמע מזה, שעיקר החוטאים היו אנשי סדום ועמורה[26].

וזהו גם הטעם שרק בסדום ועמורה המטיר ה' גפרית ואש, וכפרש"י עה"פ[27] ד"כשבא ליסר הבריות מביא עליהם אש מן השמים", היינו שאנשי סדום ועמורה שגדל חטאם מתו ונאבדו מתוך יסורים של "אש מן השמים", משא"כ אנשי שאר הערים רק נאבדו ע"י הפיכתן.

אבל אין זה ביאור מספיק, כי מ־פרש"י גבי בקשת לוט "הנה[28] נא העיר הזאת קרובה לנוס שמה גו'" — "קרובה ישיבתה נתיישבה מקרוב לפיכך לא נת־מלאה שאתה עדיין", "הלא מצער היא — והלא עונותי' מועטין"[29], מוכח, ששני הערים האחרות (אדמה וצבוים) נתמלאה

18) סנהדרין שם.

19) וברי"ח סנהדרין שם משמע, שגם זה הוא מטעם "שמא ישמעו נכרים ויחריבו את א"י" (סנ־הדרין שם, בטעם שאין עושין עיר הנדחת סמוכה לספר).

20) יח, כ.

21) יח, כו.

22) היינו, לא רק המלאך שהלך להציל את לוט שהי' גר בסדום, אלא גם המלאך המשחית כו' (ראה רש"י יח, ב) הלך לסדום דוקא. וראה גם לעיל (יח, טז) "וישקיפו על פני סדום" (דוקא).

23) אבל מ"ש לעיל (לך שם) "ואנשי סדום (דוקא) רעים וחטאים גו'" אינו מטעם חשיבות, אלא לפי שרק זה נוגע שם, ד"אעפ"כ לא נמנע לוט מלשכון עמהם" (רש"י שם).

24) פרשתנו יח, ב. שם, לג. יט, טז.

25) ומ"ש (לך יג, י) "לפני שחת ה' את סדום ואת עמורה", אינו מפני חשיבותם, אלא לפי שעיקר ההשחתה היתה בהם, שנשרפו (כדלקמן הערה 48).

ועד"ז מ"ש שם (יד, יא) "ויקחו את כל רכוש סדום ועמורה", לכאורה י"ל כי כן הי' בפועל, שלקחו רק רכושם ולא דשאר העיירות (ואולי מפני שהיו עיירות קטנות כו'). ואכ"מ.

26) להעיר מהאזינו לב, לב ובפרש"י ("מעשה סדום ועמורה"). ישעי' א, י ובפרש"י שם. ועוד.

27) יט, כה ד"ה מן השמים.

28) יט, כ.

29) וראה משכיל לדוד לך (יד, ב), שמטעם זה לא נזכר בכתוב שם שם מלך בלע (צוער), כי שמות מלכי שאר ד' הערים רומזים על רשעתם, כפרש"י שם (הובא לקמן ריש ס"ג), משא"כ צוער שעונותי' מועטין.

סאתן. וא"כ אמאי לא נענשו גם הם ע"י „אש מן השמים"?

ג. ויש לומר הביאור בזה, ע"פ פרש"י לעיל בפ' לך[30], בפירוש שמות המלכים, „ברע מלך סדום . . ברשע מלך עמורה שנאב מלך אדמה ושמאבר מלך צבוים", וז"ל[31]: „ברע — רע לשמים ורע לבריות: ברשע — שנתעלה ברשעו[32]: שנאב — שונא אביו שבשמים: שמאבר — שם אבר לעוף ולקפוץ למרוד בהקב"ה".

הרי בשני האחרונים מודגשת בשמם רק מרידתם נגד הקב"ה (בין אדם למקום), ואילו אצל „ברע" הי' רע כפול — רע לשמים ורע לבריות. ובפשטות זהו הפירוש ד„ברע" — „ב' (סוגי) רע". ועפ"ז נ"ל, דמ"ש רש"י אח"כ בפירוש „ברשע" — „שנתעלה ברשעו", היינו הוספה על „ברע", היינו שגם אצל „ברשע" היו ב' סוגי רשע („ב' רשע"), לשמים ולבריות, ונקרא „ברשע" (לא „ברע") לפי „שנתעלה ברשעו".

ויש לומר, שזהו גם החילוק בין רשעת אנשי ערים אלה בשנים הבאות[33] (כשנענשו על חטאם), דרשעת אדמה וצבוים היתה בעיקר בחטאים שבין אדם למקום, רע לשמים, משא"כ בסדום ועמורה הי' רע כפול, הן לשמים (שמרדו בה'[34] והיו עובדי ע"ז[35]) והן לבריות, ואדרבה, עיקר הרשעה של סדום ועמורה אשר בגללה נענשו בעונש חמור כזה הי' (כמפורש בקרא[17]) „יד עני ואביון לא החזיקה", וכמובא גם בפרש"י[36] פרשתנו „הכצעקתה, צעקת ריבה אחת שהרגוה מיתה משונה על שנתנה מזון לעני" (וכמובן ג"כ מהנהגת אנשי סדום כשבאו המלאכים אל לוט[37]).

ד. וע"פ זה מובן גם החילוק בין עונשם של הערים, עד שאין רש"י צריך לפרשו, כי מובן הוא מפרש"י לעיל:

בס"פ נח[38] מבאר רש"י ההבדל בין עונשם של דור המבול ושל דור הפלגה, וז"ל: „וכי איזו קשה של דור המבול או של דור הפלגה, אלו לא פשטו יד בעיקר ואלו פשטו יד בעיקר להלחם בו, ואלו נשטפו ואלו לא נאבדו מן העולם, אלא שדור המבול היו גזלנים והיתה מריבה ביניהם לכך נאבדו, ואלו היו נוהגים אהבה וריעות ביניהם כו' למדת ששנאוי המחלוקת וגדול השלום".

---

30) שם.

31) ומקורו בתנחומא שם (ח)*. — ובב"ר (פמ"ב, ה) נדרש באו"א. ואכ"מ.

32) בדפוס ראשון ורוב כת"י רש"י שתח"י ליתא ד"ה ברע וד"ה ברשע. אבל ישנם בדפוסי רש"י הנפוצים (ובדפוס שני (וא' מכת"י רש"י שתח"י): ברע שהי' רע. ברשע שהי' רשע).

33) לשיטת רש"י בפירושו עה"ת בפ' בא (יב, מ) — שברית בין הבתרים היתה שלשים שנה לפני לידת יצחק — מלחמת ד' מלכים עם החמשה בפ' לך (שקדמה לברית בין הבתרים, כסדרם בקרא. וכמפורש ברש"י לך טו, א)*, היתה בערך כט שנה לפני הפיכת סדום ועמורה (שקדמה ללידת יצחק בשנה אחת — ראה פרשתנו יח, י וברש"י שם).

34) רש"י לך לך יג, יג. וראה רד"ק שם.

35) נסמן לעיל הערה 16.

36) יח, כא. — אלא שרש"י הביאו רק כפירוש שני (ועוד מקדים „ורבותינו דרשו"), דאינו פשוטו ממש, כי כיצד יתכן לומר שהריגת „ריבה אחת" היתה ע"י תושבי ב' ערים (סדום ועמורה).

37) פרשתנו יט, ד ואילך. וראה רש"י שם, ב ד"ה ולינו.

38) יא, ט.

---

*) אלא ש„ברשע" מפרש „שנעשה רשע", ואילו בפרש"י „שנתעלה ברשעו".

*) כ"כ ברבותינו בעה"ת לך יב, ד (בשיטת רש"י), אבל ראה תוד"ה לא ברכות ז, ב. רש"י פרשתנו יט, כ. ואכ"מ.

הרי מפורש, שעונש דור המבול, שנשטפו ונאבדו, הי' בעיקר מפני ש„היו גזלנים והיתה מריבה ביניהם". וכן מובן מפרש"י בריש פ' נח, עה"פ[39] „כי מלאה הארץ חמס" — „לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל", היינו, דאע"פ שחטאו גם בעריות וע"א, כפרש"י שם גופא[40], „ותשחת — לשון ערוה וע"א", ועד שזו היתה סיבת העונש באופן של „קץ כל בשר"[39], כפרש"י שם „כל מקום שאתה מוצא זנות וע"א אנדרלמוסיא באה לעולם והורגת טובים ורעים", מ"מ, „לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל".

ומבואר במפרשים[41] בטעם הדבר, כי גזל ומריבה הם היפך יישובו של עולם ומחזירים את העולם לתהו. וז"ל בכוונת הדברים, דאין המבול רק עונש חמור על חטאים חמורים, אלא ענינו כעין חרטה על כללות בריאת האדם והעולם[42], שהנהגת הנבראים הביאה לידי כך שהקב"ה התחרט כביכול על עצם הבריאה, ובמילא החריב עולמו אשר ברא, באופן של „וימח[43] את כל היקום גו'", איבוד מוחלט[44]. וזהו שהסיבה העיקרית לגזירה זו היא עון גזל ומריבה, כי רק הנהגה באופן שמחזיר את העולם לתהו, היפך יישוב העולם, היא המנגדת לעצם הבריאה[45].

ועפ"ז יש לבאר כפל הענין בכתוב[39] „קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס גו' והנני משחיתם את הארץ": „קץ כל בשר" ענינו עונש החוטאים על גודל חטאם, ולפי שמדובר בעון זנות וע"א הרי העונש באופן של „קץ כל בשר", „אנדרלמוסיא כו' והורגת טובים ורעים" (ועונש כזה אינו מוגבל לזמן המבול, וכדיוק לשון רש"י „כל מקום שאתה מוצא זנות וע"א כו'"); משא"כ על ידי ש„מלאה הארץ חמס (עון גזל) . . הנני משחיתם את הארץ", וכפרש"י „עם הארץ, שאף ג' טפחים של עומק המחריישה נמוחו ונטשטשו"[46], שעצם הארץ נשחתה, שדבר זה הוא לפי שהמבול לא הי' רק עונש על החוטאים אלא ענין של איבוד עצם הארץ (היפך בריאת העולם).

וע"פ כל זה מובן גם לענייננו — עונש סדום ועמורה כו':

החילוק בין המטרת „גפרית ואש . . מן השמים" להפיכת הערים הוא, דבהפיכת הערים נהרגו יושבי הערים וגם נחרב כל צמח האדמה[47], אבל אין בזה השחתת האדמה עצמה, וזוהי ההוספה בזה ש„וה' המטיר גו' גפרית ואש", דנוסף על יסורי הבריות, הרי עוד ועיקר, שבזה נשרפו הערים ונשחתו כליל[48]

---

39) ו, יג.

40) שם, יא.

41) ראה גו"א. אמרי שפר על פרש"י בשם תולדות יצחק. דברי דוד (להט"ז). צידה לדרך. דבק טוב בהגהה. הואיל משה (באר היטב). ועוד.

42) ראה בכ"ז בארוכה לעיל ע' 35 ואילך.

43) נח ז, כג.

44) וי"ל שזהו דיוק ל' רש"י הנ"ל „ואלו נשטפו" (ולא „נאבדו", כלשון רש"י עצמו שם אח"כ, וגם בנוגע לדור המבול) — כי „נשטפו" מורה על העדר וביטול המציאות לגמרי, משא"כ „נאבדו" שאינו מכריח שנתבטלה מציאותם (דיתכן שמציאותם קיימת אלא שאין יודעים היכן נמצאות).

45) ראה תולדות יצחק (שהובא באמרי שפר שם) „היפך הכוונה הראשונה בבריאת העולם".

46) בפרש"י הוא פירוש שני, אבל י"ל שהחילוק בין שני הפירושים הוא רק בפירוש התיבות „את הארץ", אבל לכו"ע חלק מהארץ נמחה במי המבול. ולהעיר מרש"י נח ח, יג־יד.

47) כלשון הכתוב כאן (יט, כה).

48) ועפ"ז יובן ל' הכתוב לעיל (לך לך יג, י) „שחת ה' את סדום ואת עמורה", כי עיקר ענין ה־השחתה הוא בשריפת סדום ועמורה ולא (כ"כ)

(ע"ד[49] „הנני משחיתם את הארץ" ע"י ה־מבול*[49]).

ולכן הוטל עונש זה רק על סדום ועמורה, שעיקר חטאם הי' בין אדם לחבירו (ע"ד עונש דור המבול לפי ש„היו גזלנים והיתה מריבה ביניהם"), משא"כ אדמה וצבוים שעיקר חטאם הי' בין אדם למקום נענשו רק בהפיכה.

ה. ובפנימיות הענינים יש לומר:

מבואר בחסידות[50] בטעם עונש סדום, שנאבד ונחרב לגמרי, כי הנהגת סדום, היפך השלום ואחדות, היא ע"ד עולם התהו, שבתהו „כל א' בפני עצמו, ענפין מתפרדין", וזהו טעם המ"ד[51] ד„האומר שלי שלי ושלך שלך . . זו מדת סדום", כי עצם ענין הפירוד וההתחלקות זמ"ז ה"ז כענין עולם התהו, ענפין מתפרדין. וזהו"ע איבוד סדום ועמורה כו', שהוא ע"ד ה„שבירה" דעולם התוהו (כמחז"ל[52] „שהי' בורא עולמות ומחריבן"), שמטרתו הוא „סותר ע"מ לבנות", בשביל בריאת עולם התיקון שענינו עולם של התכללות ואחדות כו'.

אמנם, תכלית הכוונה היא, שב„כלים" דתיקון יומשכו ויתגלו גם ה„אורות דתהו" שהם למעלה ממדידה והגבלה, אלא כיון שיהי' ב„כלים דתיקון", אין בזה ענין של פירוד ושבירה, אלא אדרבה, תכלית האחדות כו'.

ועפ"ז יש לפרש מ"ש ביחזקאל[53] ש־לעתיד ישובו ערי סדום, „ושבתי את שביתהן את שבית סדום ובנותי'", דיש לומר, שהתוכן הפנימי דשיבת ובנין ערים אלו הוא, שבזמן הגאולה יתגלו למטה אורות דתהו, אלא שאז יומשכו אורות אלה בכלים דתיקון דוקא (בנין, היפך השבירה).

וזהו גם מה שאמרו במדרש[54] „מ־צאתי[55] דוד עבדי, היכן מצאתי אותו בסדום", דלכאורה תמוה, כיצד יתכן שדוד מלכא משיחא יהי' שייך לסדום דוקא? אלא זהו מצד המעלה הפנימית שבה, גילוי אורות דתהו, ולכן „מצאתי אותו בסדום" דוקא, כי זהו ענינו של דוד מלכא משיחא, שעל ידו יהי' גילוי אורות דתהו (שלמעלה ממדידה והגבלה), אלא שיומשכו בכלים דתיקון דוקא.

ועפ"ז אולי יש לומר, שזהו התוכן הפנימי למעליותא שבשני סוגי הערים דסדום ובנותי' שישובו לעתיד לבוא: סדום ועמורה (שנשרפו) רומזות על אורות דתהו שלמעלה ממדידה והגבלה, ושתי הערים אדמה וצבוים (שהם ע"ד דור הפלגה[56] כנ"ל, שלא הי' שם (כ"כ)

בהפיכת הערים. וראה ל' הכתוב יט, כח־כט. ישע' א, ט (וראה שם, ז). שם יג, ט. ירמי' מט, יח; נ, מ („ושכני'"). עמוס ד, יא („מוצל משרפה"). ואכ"מ.

49) ולא ממש (ראה לעיל שם).

*) 49) ראה תוספתא תענית פ"ב, יא. יל"ש נח רמז סא. וראה ב"ר פרשתנו פמ"ט, ט.

50) אוה"ת פרשתנו צט, ב ואילך. וראה תו"ח נח (עז, א). פרשתנו (קח, ג). ובכ"מ.

51) אבות פ"ה מ"י.

52) ב"ר פ"ג, ז.

*) וראה „ש"ת חוברת ו' (קה"ת תשנ"ה) ע' 3. המו"ל.

*) וראה „ש"ת שם (ע' 9־8). המו"ל.

53) טז, נג. וראה של"ה חלק תושב"כ פ' לך (רעט, א), וע"ש שזהו הטעם שאברהם השתדל כ"כ בהצלת סדום.

54) ב"ר פרשתנו (פ"נ, י'. הובא בשל"ה שם). וראה יבמות עז, א. מאמרי אדה"ז תקס"ו ריש ע' תג.

55) תהלים פט, כא.

56) ראה דרושי הפלגה בתו"א, תו"ח ואוה"ת

ענין הגזל ומריבה) הוא ע"ד ענין ההתכללות דכלים דתיקון[57] – ושיבת כל ד' הערים יחד מורה על חיבור והתאחדות אורות דתהו וכלים דתיקון.

(משיחות ש"פ וירא וח"ש תשמ"ג, ש"פ נח תשמ"ב)

(כרך ו) פ' נח – ע"ד השייכות דדור ההפלגה להתכללות דעולם התיקון (נזכר באוה"ת פרשתנו שם (ק, א)).

57) אלא שבאוה"ת פרשתנו שם, שענש סדום הוא "כמו שבה"ב ויהפוך את הערים וכו'" – שזה הי' גם בשני ערים הנ"ל.